



UNIwersytet GDAŃSKI



Sopot, 30.10.2018 r.

dr hab. Arleta Szadzińska, prof. UG
Uniwersytet Gdański
Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Moniki Anny Perlińskiej
pt. „*Prawa do emisji gazów cieplarnianych w sprawozdawczości finansowej
przedsiębiorstw – propozycja standardu rachunkowości*”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Śnieżek, prof. nadzw. UŁ na Wydziale
Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego

Wstęp

Podstawą sporządzenia recenzji jest pismo Pani Prodziekan Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego prof. dr hab. Ewy Walińskiej z dnia 11.09.2018 r. Przy jej sporządzeniu zostały przyjęte następujące kryteria:

- 1) ocena formalnej strony pracy,
- 2) wybór problematyki badawczej, tematu, celów rozprawy i tez badawczych,
- 3) ocena wykorzystanych metod badawczych,
- 4) ocena struktury i zawartości merytorycznej,
- 5) wniosek końcowy.

1. Ocena formalnej strony pracy

Praca przedłożona do recenzji liczy 257 stron. Zasadnicza część rozprawy przedstawiona na 209 stronach składa się ze wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia. Na pozostałych 48 stronach zaprezentowano bibliografię, wykaz stosowanych w pracy skrótów, spis tabel i rysunków oraz 4 załączniki zawierające w tabelach wykaz spółek publicznych przyjętych do badania, odpowiedzi przedsiębiorstw wybranych jurysdykcji na

pytania kwestionariuszowe oraz ujawnienia z obszaru emisji i handlu prawami do emisji gazów cieplarnianych wybranych spółek notowanych na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych.

Strukturę pracy oceniam pozytywnie. Jest ona logiczna i podporządkowana realizowanym celom badawczym. Dwa pierwsze rozdziały obejmujące 100 stron mają charakter teoretyczny. W trzecim, oprócz przeglądu literaturowego, opisano rezultaty przeprowadzonych przez Autorkę pracy badań empirycznych na temat praktyki raportowania informacji związanych z uczestnictwem w handlu emisjami gazów cieplarnianych przez wybrane spółki (funkcjonujące w Polsce i za granicą). Ostatni zaś rozdział zawiera autorską propozycję regulacji środowiskowej rachunkowości w zakresie praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych. Każdy rozdział kończy się krótkim nawiązaniem do zagadnień przedstawianych w następnym tworząc w ten sposób spójną merytorycznie całość.

W pracy zamieszczono 33 tabele oraz 4 rysunki. Bibliografia wykorzystana w rozprawie jest bardzo bogata. Obejmuje ona 196 pozycji (monografie, artykuły naukowe, raporty), 17 regulacji prawnych oraz 135 źródeł internetowych. Większość z nich (250 pozycji, tj. ponad 70%) to publikacje anglojęzyczne, co świadczy o dużym wkładzie pracy Autorki w napisanie monografii. Pozycje literaturowe zostały dobrane w sposób przemyślany z punktu widzenia zagadnień przedstawianych w poszczególnych rozdziałach.

Na pozytywną ocenę zasługuje też edytorska strona pracy. Tekst jest dobrze sformatowany, tabele i rysunki zostały wykonane starannie. Język jakim została napisana rozprawa jest poprawny stylistycznie. Chociaż w niektórych fragmentach pracy zdania są zbyt rozbudowane, co ma wpływ na odbiór prezentowanych treści.

2. Ocena wyboru podjętej problematyki badawczej, tematu, celów rozprawy i hipotez badawczych

Degradacja środowiska przyrodniczego oraz wyczerpywanie się zasobów naturalnych należą do najważniejszych globalnych problemów współczesnego świata. Za ich główne źródło uznaje się prowadzoną przez ludzi działalność gospodarczą, która przyczynia się do powstawania wielu zagrożeń ekologicznych. Do nich w szczególności zalicza się globalne zmiany klimatyczne oraz niszczenie warstwy ozonowej wynikające z nadmiernego zanieczyszczania atmosfery. Konsekwencją tych procesów jest ocieplanie się klimatu, którego negatywne skutki ekologiczne, ekonomiczne i społeczne są lub będą odczuwane w przyszłości przez ludzi na całym świecie. Z tego powodu od końca XX wieku na arenie

międzynarodowej rozpoczęto działania mające na celu przeciwdziałanie zmianom klimatu w skali ogólnosiwiatowej. Obejmują one nie tylko podejmowanie wielu inicjatyw i zobowiązań na rzecz ograniczenia emisji zanieczyszczeń do powietrza, ale również dotyczą zwiększenia przejrzystości raportowania przez podmioty gospodarcze informacji z tego obszaru.

Do kluczowych, ekonomicznych instrumentów ochrony środowiska ograniczających zanieczyszczanie atmosfery należy handel emisjami gazów cieplarnianych. Jego wprowadzenie ma zachęcać przedsiębiorstwa będące sprawcami zanieczyszczeń gazowych i pyłowych do ograniczania poziomu emisji zanieczyszczeń. Należy zauważyć, że posiadane przez podmioty gospodarcze zbywalne prawa do emisji nie tylko bezpośrednio są związane z powstawaniem kosztów środowiskowych, ale mogą być przedmiotem wielu transakcji generujących zyski (np. sprzedaż niewykorzystanych uprawnień, transakcje spot i terminowe). W związku z tym powinny być odzwierciedlone w rocznej sprawozdawczości przedsiębiorstwa. Ponadto ujawnianie informacji z tego obszaru działalności pozwala na prawidłową ocenę zarówno wpływu jednostki na środowisko przyrodnicze, jak i efektywności podejmowanych działań na rzecz jego ochrony. Jednakże do tej pory nie pojawiły się powszechnie akceptowane i obowiązujące standardy rachunkowości, które umożliwiłyby uzyskiwanie istotnych, wiarygodnych, a także porównywalnych informacji środowiskowych, w tym na temat uprawnień emisji gazów cieplarnianych. Biorąc to pod uwagę uważam, że problematyka badawcza podjęta w pracy jest nie tylko bardzo aktualna oraz ważna, ale przede wszystkim mało rozpoznana w piśmiennictwie naukowym, w szczególności polskim. Co więcej, tocząca się obecnie dyskusja na temat raportowania informacji niefinansowych, w tym wprowadzenie zmian do ustawy o rachunkowości wynikających z dyrektywy 2014/95/UE o ujawnianiu informacji niefinansowych i polityki różnorodności, potwierdza trafność dokonanego przez mgr Monikę Perlińską wyboru problemu badawczego.

Temat dysertacji został sformułowany w sposób właściwy w pełni odzwierciedlając jej zawartość. Określa on też zakres przedmiotowy rozprawy, jakim jest zaproponowanie standardu rachunkowości środowiskowej w zakresie praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych. Z tematem pracy ściśle skorelowane są główne pytanie badawcze oraz cel główny przedstawiony na stronie 9, który brzmi następująco:

„Celem pracy jest przedstawienie propozycji regulacji środowiskowej (standardu) rachunkowości w zakresie ujmowania, wyceny i prezentacji praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych w sprawozdawczości finansowej w celu wypełnienia

istniejącej luki regulacyjnej oraz zapewnienia wiarygodności i porównywalności – w skali międzynarodowej – informacji dotyczących tego aspektu rzeczywistości gospodarczej.”

Dla potrzeb realizacji celu głównego zostały sformułowane cztery poniżej podane cele szczegółowe:

- 1) wskazanie kluczowej roli systemu informacyjnego rachunkowości w dostarczaniu spójnego obrazu dokonań jednostek gospodarczych (z uwzględnieniem efektów środowiskowych), jak również wyzwań dla dyscypliny naukowej rachunkowości w kontekście inicjatyw podejmowanych na rzecz ograniczenia światowej emisji gazów cieplarnianych,*
- 2) przedstawienie wybranych systemów handlu emisjami gazów cieplarnianych oraz regulacji prawnych rachunkowości w tym zakresie, obowiązujących w Polsce i na świecie,*
- 3) krytyczna analiza sposobu ujmowania, wyceny i ujawniania informacji o prawach do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytach emisyjnych w sprawozdaniach finansowych wybranych spółek publicznych polskich i zagranicznych (badanie własne Autorki) na tle badań przeprowadzonych w Polsce i na świecie,*
- 4) udoskonalenie sprawozdawczości finansowej na drodze ustanowienia spójnych i jednolitych zasad ujmowania, pomiaru wartości i prezentacji praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych dla zapewnienia jasnego i rzetelnego obrazu sytuacji majątkowej i finansowej przedsiębiorstwa partycypującego w handlu emisjami.*

Wymienione cele szczegółowe w sposób przejrzysty wskazują drogę do rozwiązania przyjętego w pracy problemu badawczego. Są one bezpośrednio powiązane z poszczególnymi rozdziałami dysertacji. Chociaż w przypadku celu 4 wskazane byłoby doprecyzowanie, że chodzi o propozycję standardu zawierającego jednolite zasady ujmowania, pomiaru wartości i prezentacji praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych w sprawozdawczości finansowej.

Teza główna rozprawy jest spójna z celem głównym. Została ona sformułowana na stronie 10 w następujący sposób:

„Dynamiczny rozwój systemów handlu emisjami gazów cieplarnianych na świecie determinuje potrzebę unormowania (w skali międzynarodowej) zagadnień związanych z ujmowaniem, wyceną i prezentacją praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych w sprawozdawczości finansowej, w celu udostępniania informacji obiektywnych, zrozumiałych i przydatnych (interesariuszom zewnętrznym oraz wewnętrznym) w procesach decyzyjnych.”

Trzy tezy pomocnicze znajdują uzasadnienie w przyjętych do realizacji celach szczegółowych. Niemniej moim zdaniem teza 1 jest zbyt rozbudowana.

Podsumowując stwierdzam, że problematyka podjęta w pracy znajduje swoje uzasadnienie zarówno w warstwie naukowej, jak i praktycznej. Jest ona aktualna, niezwykle ważna i należy do niedostatecznie zbadanego obszaru badawczego. Tytuł, cel główny, cele szczegółowe oraz tezy badawcze są poprawne, ściśle ze sobą powiązane i adekwatne do rozwiązania przyjętego problemu badawczego.

3. Ocena wykorzystanych metod badawczych

Dla realizacji celów, potwierdzenia tezy głównej oraz tez szczegółowych prawidłowo dobrano i zastosowano w pracy następujące metody badawcze:

1. studia literaturowe,
2. analizę dokumentów konstytuujących funkcjonowanie wybranych systemów handlu emisjami gazów cieplarnianych oraz odnośnych regulacji środowiskowych i wytycznych z zakresu rachunkowości,
3. analizę zawartości raportów i stron internetowych wybranych przedsiębiorstw.

Przed wszystkim należy podkreślić, że przyjęty do realizacji temat rozprawy wymagał dokonania bardzo obszernych i gruntownych studiów literaturowych z obszaru ekonomiki ochrony środowiska, zarządzania środowiskiem oraz rachunkowości. Autorka podeszła do realizacji tego zadania z należytą starannością i sumiennością wybierając publikacje aktualne i ważne z punktu widzenia podjętego problemu badawczego. Ponadto większość analizowanych źródeł jest w języku angielskim, co wynika z małego rozpoznania tej tematyki badawczej na gruncie polskim. Oceniam zatem bardzo wysoko dobór pozycji w bibliografii, jak i umiejętność ich wykorzystania w przeprowadzonej analizie krytycznej literatury przedmiotu zaprezentowanej w rozdziale pierwszym oraz w podrozdziale 3.1.

Na pozytywną ocenę zasługuje również przeprowadzona w rozdziale 2 analiza wybranych systemów handlu prawami do emisji gazów cieplarnianych oraz odnoszących się do nich regulacji środowiskowych i wytycznych z zakresu rachunkowości. W szczególności istotne znaczenie dla realizacji przyjętego w pracy problemu badawczego miało wskazanie niedostatków rozwiązań z tego obszaru występujących w regulacjach unijnych i Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

Trzecią metodą wykorzystaną dla realizacji celów pracy jest analiza zawartości raportów i stron internetowych na temat dokonywania ujawnień dotyczących udziału w obrocie prawami do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych. Autorka

w sposób przejrzysty w podrozdziale 3.2 scharakteryzowała postępowanie badawcze opracowując kwestionariusz zawierający pytania na które poszukiwała odpowiedzi wśród informacji opublikowanych w raportach i na stronach internetowych badanych podmiotów. Jednakże w podanym opisie brakuje mi odpowiedzi na następujące pytanie:

Dlaczego wybrano do analizy 11 a nie 15 spółek (tak jak w przypadku podmiotów z USA, Wielkiej Brytanii i Japonii) notowanych na Warszawskiej Giełdzie Papierów Wartościowych oraz po 3 podmioty z Nowej Zelandii, Kanady oraz Francji?

Oprócz wymienionych powyżej metod (która nie została wskazana przez Autorkę pracy) za cenne należy uznać wykorzystanie metody analizy i konstrukcji logicznej zastosowanej do przedstawienia w ostatnim rozdziale propozycji regulacji środowiskowej rachunkowości poświęconej zagadnieniom handlu prawami do emisji gazów cieplarnianych.

4. Ocena struktury i zawartości merytorycznej

Zasadnicza część rozprawy składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia. Wszystkie wymienione elementy stanowią spójną i logiczną merytorycznie całość podporządkowaną realizacji celu głównego i czterech celów częściowych. Konstrukcja pracy jest przejrzysta i ukierunkowana na rozwiązanie problemu badawczego. Tytuły rozdziałów i podrozdziałów są zgodne z ich zawartością.

Wstęp liczący ponad 8 stron jest kompletny. Zawiera on wszystkie niezbędne elementy dla tej części rozprawy doktorskiej, takie jak: uzasadnienie wyboru tematu, wskazanie problemu badawczego, sformułowany cel główny, określone cele szczegółowe, tezę główną i tezy szczegółowe, zastosowane metody badawcze oraz opis treści poszczególnych rozdziałów.

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny, tak jak jest to przyjęte w rozprawach doktorskich. Każdy z wymienionych rozdziałów jest ściśle powiązany z realizacją wskazanego celu częściowego.

W pierwszym bardzo szeroko omówiono przyczyny, skalę oraz możliwe przyszłe konsekwencje zmian klimatycznych. Scharakteryzowano również handel zbywalnymi uprawnieniami do emisji gazów szklarniowych, wskazując na istotę, rozwój i rolę tego instrumentu ekonomicznego w redukcji emitowanych zanieczyszczeń do powietrza. W ostatnim punkcie tego rozdziału Autorka podkreśliła znaczenie rachunkowości w dostarczaniu wieloaspektowych informacji, nie tylko ekonomicznych, ale również środowiskowych niezbędnych do prowadzenia działalności gospodarczej zgodnie z zasadami rozwoju zrównoważonego. Jednakże moim zdaniem (biorąc pod uwagę sformułowany

pierwszy cel szczegółowy) za mało uwagi poświęcono zagadnieniom związanym z pomiarem przez rachunkowość środowiskowej efektywności prowadzonej w podmiotach działalności gospodarczej. W szczególności zabrakło mi odpowiedzi na następujące pytania (co będzie wymagało wyjaśnień na obronie):

- *jakie informacje środowiskowe są niezbędne w ocenie wpływu przedsiębiorstwa na środowisko?*
- *jakie metody rachunkowości mogą być wykorzystywane do uzyskania wiarygodnych informacji, które pozwolą interesariuszom ocenić środowiskowe skutki prowadzonej przez podmiot działalności gospodarczej?*

Moim zdaniem należało też w przypisach zdefiniować pojęcie „środowiska naturalnego”, co wynika z pojawiających się wielu interpretacji tej kategorii. Nie zmienia to jednak mojej pozytywnej oceny tego podrozdziału. Na uznanie zasługuje bowiem bardzo dobra znajomość literatury zagranicznej i krajowej na temat zagadnień będących przedmiotem rozprawy, jak i umiejętność syntetycznego jej wykorzystania.

Drugi rozdział zawiera szczegółowy przegląd systemów obrotu uprawnieniami (z uwzględnieniem ich specyfiki i uwarunkowań) w wybranych krajach oraz rozwiązań z rachunkowości umożliwiających ujęcie zagadnień z tego obszaru w sprawozdawczości finansowej. Dużą wartość poznawczą ma przedstawienie przez Autorkę pracy wytycznych dotyczących praw do emisji gazów cieplarnianych obowiązujących w państwach o znaczącym udziale w światowej emisji oraz dużym zaangażowaniu w ochronę klimatu na drodze ustanowienia rynku zbywalnych uprawnień. Dodatkowo kluczowe znaczenie dla realizacji głównego celu dysertacji posiada dokonana w tej części pracy krytyka, występujących obecnie w zaleceniach i wytycznych z rachunkowości, rozwiązań odnoszących się do ujmowania, wyceny i prezentacji operacji gospodarczych typowych dla handlu emisjami gazów cieplarnianych. Dlatego też oceniam bardzo wysoko ogromny wkład pracy, który włożyła Doktorantka w omówienie wymienionych zagadnień, korzystając głównie w tym celu z literatury zagranicznej.

Trzeci rozdział można podzielić na dwie części. Pierwsza (tj. podrozdział 3.1) obejmuje przegląd badań empirycznych przeprowadzonych w Polsce i na świecie w szczególności dotyczących odzwierciedlenia praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych w sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw. Druga część przedstawia wyniki analizy przeprowadzonej przez Doktorantkę odnośnie do praktyk raportowania informacji związanych z partycypacją w handlu emisjami gazów cieplarnianych przez wybrane do badania przedsiębiorstwa (podrozdziały 3.2, 3.3 oraz 3.4). Cały rozdział

należy uznać za wartościowy i podnoszący stan wiedzy na temat praktyk stosowanych przez przedsiębiorstwa funkcjonujące w różnych krajach dotyczących ujmowania, wyceny i prezentacji w sprawozdawczości finansowej praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych. Stanowi on podstawę opracowania propozycji regulacji środowiskowej rachunkowości w zakresie praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych.

Rozdział czwarty jest kluczowy dla realizacji celu głównego rozprawy. Pierwsze dwa podrozdziały, omawiające przesłanki opracowania regulacji środowiskowej w zakresie praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych oraz zasady jej tworzenia na przykładzie MSSF, stanowią wstęp do przedstawienia w dalszej części autorskiej propozycji standardu o charakterze szczegółowym. Przyjęcie takiego sposobu prezentacji opisywanych zagadnień jest logiczne i przejrzyste. Autorka sprostała trudnemu zadaniu jakim było opracowanie regulacji środowiskowej dotyczącej praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych. Jest to udana próba uporządkowania terminologii oraz usystematyzowania i ujednolicenia odzwierciedlenia w sprawozdawczości finansowej zagadnień z tego obszaru. Propozycja regulacji przedstawiona w rozdziale czwartym zawiera zasady ujmowania, wyceny i ujawniania informacji na temat praw do emisji gazów cieplarnianych oraz kredytów emisyjnych, które pozwolą na uzyskanie przez interesariuszy pełniejszego obrazu wpływu prowadzonej w przedsiębiorstwach działalności gospodarczej na środowisko. W szczególności za wartościowe należy uznać dodatkowe wyjaśnienia zawarte w podrozdziale 4.4 na temat przyjętych w propozycji standardu rozwiązań. Autorka wnikliwie przeanalizowała możliwości zakwalifikowania praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych (otrzymanych oraz zakupionych) wskazując wady i zalety każdego ujęcia. Świadczy to nie tylko o bardzo dużej wiedzy na temat poruszanych w pracy zagadnień, ale również o umiejętności samodzielnego formułowania wniosków.

Niemniej lektura proponowanego zakresu ujawnień (zaprezentowana na stronach 189-195) oraz ujęcia w kosztach kar administracyjnych za nieprzestrzeganie zasad obowiązujących w danym systemie handlu emisjami (s. 185) skłoniła mnie do sformułowania następujących pytań do Doktorantki:

1. *Dlaczego kary administracyjne nakładane m. in. za brak stosownego zezwolenia na emisje gazów cieplarnianych (według propozycji standardu) należy ujmować jako koszty wytworzenia produktów, a nie jako pozostałe koszty (operacyjne) zgodnie z ich istotą?*
2. *Czy interesariusze nie będą mieli problemów ze znalezieniem użytecznych informacji niezbędnych do oceny efektywności działań podejmowanych przez podmioty na rzecz*

redukcji zanieczyszczeń wypuszczanych do powietrza? (informacje będą ujmowane w różnych częściach sprawozdania finansowego, tj. w sprawozdaniu z sytuacji finansowej, sprawozdaniu z całkowitych dochodów, informacji dodatkowej, a także część z nich znajdzie się w komentarzu zarządu)

W **zakończeniu**, które stanowi ostatnią część recenzowanej pracy, Autorka odnosi się do realizacji celu głównego, celów cząstkowych oraz potwierdzenia tez badawczych pracy. Wskazuje też na kierunki dalszych badań nad zaproponowanym standardem stwierdzając, że przedstawione w nim propozycje nie rozwiązują wszystkich problemów z ujęciem w sprawozdawczości finansowej praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych chociaż są zgodne z obowiązującymi zasadami rachunkowości.

5. Wniosek końcowy

Recenzowana dysertacja jest dojrzałym i wartościowym opracowaniem naukowym poświęconym problematyce handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych. Do jej mocnych stron w szczególności zaliczam:

- bardzo ważny i aktualny oraz mało rozpoznany na gruncie polskim wybór problematyki badawczej,
- dokonanie przez Autorkę bardzo szerokiego przeglądu literatury zagranicznej i polskiej na temat handlu zbywalnymi uprawnieniami do emisji gazów szklarniowych,
- przeprowadzenie krytycznej oceny występujących obecnie w zaleceniach i wytycznych z rachunkowości, rozwiązań dotyczących ujęcia i prezentacji w sprawozdawczości finansowej praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych,
- ustalenie praktyk raportowania informacji na temat praw do emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych w sprawozdawczości finansowej wybranych spółek publicznych,
- opracowanie propozycji regulacji środowiskowej rachunkowości dotyczącej emisji gazów cieplarnianych i kredytów emisyjnych adresowanej do dużych jednostek gospodarczych sporządzających sprawozdanie finansowe zgodnie z MSSF.

W świetle powyższych ustaleń stwierdzam, że recenzowana praca stanowi w pełni udaną próbę rozwiązania problemu badawczego w zakresie nauk ekonomicznych (w dyscyplinie finanse). Spełnia również wszystkie wymagania określone w art. 13 pkt. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r. Nr 65, poz. 595 wraz z późn. zm.). Stawiam zatem

wniosek o dopuszczenie pracy Moniki Anny Perlińskiej pt. „*Prawa do emisji gazów cieplarnianych w sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw – propozycja standardu rachunkowości*” do publicznej obrony. Mając na uwadze wysoki poziom merytoryczny pracy oraz nowatorski charakter proponowanej w czwartym rozdziale regulacji środowiskowej rachunkowości składam wniosek o jej wyróżnienie zgodnie z zasadami stosowanymi w Uniwersytecie Łódzkim.

Artur Szachniewski